

УДК 26:316.77(045)

ФИЛИПЧУК Світлана – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри релігієзнавства і теології, Національний університет «Острозька академія», вул. Семінарська, 2, Острог, 35800, Україна (svitlana.fylypchuk@oa.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5345-328X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139571>

ВИЯВИ КОНФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КНИГОВИДАВНИЧІЙ СФЕРІ

Анотація. У статті проаналізовано книговидавничу сферу як складову соціальних комунікацій християнських конфесій. Наголошено, що християнські видавництва зайняли свою нішу в вітчизняному книжковому сегменті. Підкреслено, що християнські конфесії розглядають книгодрукування як місію Церкви. Зроблено висновок про те, що зріс змістовний та поліграфічний рівень християнських книг, оновлено шляхи потрапляння книг до цільової аудиторії, збільшується кількість українських авторів, утім значною є частка перекладних видань.

Ключові слова: християнське видавництво, Українська Православна Церква Московського Патріархату (УПЦ МП), Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ КП), Українська Греко-католицька Церква (УГКЦ), протестантські конфесії.

Постановка проблеми. Релігійна література завжди була каналом, через який індивід набував індивідуальні віросповідні, моральні та соціальні настанови, долучався до колективного релігійного світогляду, отримував формування релігійного світобачення, смисложиттєві сенси та зразок для наслідування. Книга як канал соціальних комунікацій докорінно відрізняється від інших друкованих, аудіовізуальних та електронних ЗМІ тим, що, як наголошується в Заяві Комісії у справах соціальних комунікацій німецької єпископської конференції РКЦ «Про книги та читання», «цілковито підлягає нашій волі та виборові. ... Книга...

допомагає досягнути всю повноту нашого існування і поставити питання про його сенс і напрям розвитку. ... У багатьох випадках люди охоче звертаються до <релігійних> книг, щоб роз'яснити собі свою проблему або просто замислитися над нею» [21, с. 354].

Експерти pro.mova спільно з ГО «Форум видавців» здійснили загальноукраїнське дослідження читацьких звичок та ставлення до читання. Згідно з дослідженням, тільки 57,9 % респондентів за рік прочитують книгу обсягом понад 100 сторінок, 42,1 % не прочитали жодної книги за останній рік, а в середньому українець читає 4,3 книги на рік. Близько 42 % читають спеціалізовану літературу, 40 % – самовчителі та довідники, трохи більше ніж 30 % – тексти про культуру і мистецтво, і майже 27 % – духовну і релігійну літературу. 31 % людей, які читають духовну і релігійну літературу, роблять це фрагментарно, а 54,7 % дочитують книгу до кінця [17].

Інше дослідження, здійснене компанією Research & Branding Group, засвідчує, що 51 % українців за рік не прочитали жодної книги. Це здебільшого сільські жителі та люди без вищої освіти. Також 48 % жінок знайшли час на бодай одну книгу, а серед чоловіків цей показник – лише 38 % [17]. Компанія GfK Ukraine провела своє «Дослідження читання книжок», яке констатувало, що найактивнішими читачами є «молоді люди віком від 20 до 29 років (24 %) та люди від 50 до 59 років (23 %)» [15, с. 8].

Нині в Україні працює доволі багато християнських видавництв. За період незалежності простежується поступова еволюція видавництва християнської літератури, відтак у читацькому середовищі, і не лише релігійному, сформувався новий конкурентоспроможний пласт видавничого ринку, що поступово займає дедалі більше тематичних ніш. Висновок дослідниці М. Фроношук, що «видання спрямовані на задоволення потреб виключно вузького сегменту читачів» [24, с. 172], на наш погляд, стосується здебільшого того періоду розвитку християнської видавничої справи, коли відбувалося її зародження і становлення, що хронологічно окреслюється 1990-ми та 2000-ми рр.

Мета статті – на основі аналізу діяльності християнських видавництв сучасної України і їхнього книжкового репертуару

дослідити вектори місійної праці православних, католиків та протестантів; виокремити вияви конфесійної ідентичності у книговидавничій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні практично відсутні комплексні дослідження діяльності видавництв релігійної, зокрема християнської, літератури. Єдину студію, під керівництвом професорки А. Бойко, було реалізовано 2012 р. аспіранткою М. Фроношук у партнерстві з порталом RISU. Метою аналізу було «комплексно дослідити параметри формування читачької аудиторії українських видавництв релігійної літератури, виходячи з особливостей їхнього репертуару». М. Балаклицький у монографії простежив стан протестантського книговидавничого сегменту.

Виклад основного матеріалу. Портрет читача, відповідно до дослідження М. Фроношук, характеризується такими рисами: найбільше читають християнську літературу люди віком від 30 до 40; 91 % опитаних надають перевагу книжкам українських видавництв релігійної літератури; найбільша категорія споживачів, а саме 38 %, купує 4–10 книжок релігійної тематики на рік, близько 20 % респондентів звикли до придбання 11–15 видань; більшість, а саме 68 %, надають перевагу україномовним книжкам, російськомовні видання читають близько 30 %; майже 65 % відповіли, що читають Біблію, 41 % надають перевагу історично-пізнавальній літературі, 38 % респондентів читають довідкові видання, 36 % – наукові тексти, катехитичні книги цікавлять близько 20 % читачів [25].

Лідером, зокрема за кількісними та якісними показниками, у релігійному книговиданні є протестанти, адже у друці й розповсюдженні християнської літератури вони вбачають потужні місіонерський і просвітницький вектори своєї діяльності, реалізацію головного реформаційного принципу *Sola Scriptura*. На сьогодні в Україні налічується понад 35 протестантських видавництв: «Богомыслие» (Одеса), «Брайт Стар Паблішинг»/«Светлая звезда» (Київ), «Варух» (Київ), «Джерело життя» (Київ), «Духовное возрождение» (Київ), «Книгоноша» (Київ), «Коллоквиум» (Черкаси), «Маранафа» (Київ), «Нард» (Київ), «Подорож по Біблії» (Київ), «Світло на Сході» (Київ), «Християнське життя» (Луцьк), Християнський науково-апологетичний центр (Сімферополь, Київ),

«In Lumine Media» (Чернігів) та ін. [6]. Більшість із названих книговидавничих організацій у своєму видавничому портфелі мають засилля перекладних видань американських та європейських авторів. Дослідження М. Балаклицького засвідчило, що 29 % протестантських видавництв ніколи не друкували неперекладних авторів [6]. Ці книги переважно російськомовні, що можна пояснити: 1) прагненням видавництва збувати свою продукцію не лишень в Україні, а й в інших країнах пострадянського простору; 2) радянською та пострадянською «традицією» послуговуватися російською мовою в проповідницькій та видавничій діяльності, хоча наразі протестується збільшення сегмента україномовних видань.

Американська дослідниця К. Пеннер із Асбурської теологічної семінарії, США, аналізуючи християнське книговидання у Центральній та Східній Європі після розпаду СРСР, виділила в цьому процесі дві стадії. Першому періоду (1991–2000-ті рр.) притаманний стан ейфорії, адже після підпільного радянського «самвидаву» видавці й читачі радо вітали кожному видану християнську книгу і Біблію, водночас не зважали на якість перекладу, поліграфічні та змістові характеристики. Друга стадія (розпочалася в 2000-х рр. – триває донині) відображає загальну капіталізацію суспільства й перехід до усвідомленого відбору книги, поліпшення якості перекладу, редактури, дизайну й поліграфії. Такі тенденції у, зокрема, протестантській книговидавничій сфері завоювали вдумливого читача, що спонукало самих видавців до якісних та кількісних змін і трансформацій. Водночас у сьогоденні християнських видавництв на пострадянських теренах розпочалася (однак не для всіх видавців) і третя фаза, коли з'явилися національні автори, які, зокрема, пропрацюють актуальні суспільно-релігійні теми [1, с. 117–122].

Книжкова продукція протестантських видавництв у розрізі цільової аудиторії покриває практично всі вікові й специфічні групи: для дітей (біблійні розмальовки, книги-іграшки, дитячі Біблії, дитяча художня й навчальна література тощо), для підлітків (художня література, навчально-релігійна, порадики тощо), для жінок і чоловіків (християнська психологія, виховання дітей тощо) та ін. За цільовим призначенням протестантські видавництва можуть запропонувати широкому колу читачів і в різних

форматах Біблію (подарункові видання; вузькоспеціалізовані видання: для сліпих шрифтом Брайля, для спортсменів, для бізнесменів, для дітей і підлітків, для жінок; навчальні Біблії тощо) довідкові видання (біблійні енциклопедії, біблійні атласи, біблійні путівники тощо), художні твори (як перекладні, так і вітчизняні), богослужбові (пісенники, збірки проповідей тощо), катехитичні (креаціонізм, апологетика, уроки для недільних шкіл, тематичні семінари для різних цільових груп, дошлюбне консультування, табірні програми тощо), наукові (богословські твори, монографії, документи церков тощо), рекомендаційно-виховні (надзвичайно широкий спектр книжкових видань, що покривають практично всі сфери життя людини (церковне лідерство, соціальне служіння, виховання дітей, християнська психологія, порадики, бізнес, здоров'я, професія тощо)).

Більшість протестантських видавництв намагаються відшукати свою нішу на ринку релігійної літератури, окреслюючи у такий спосіб свою ідентичність. Зокрема, видавництво «Колоквіум» спеціалізується на випуску для конфесійних навчальних закладів перекладної богословської літератури знаних сучасних світових та вітчизняних протестантських теологів [9]. Видавництво «Подорож по Біблії» пропонує своїм читачам навчальну літературу із вивчення книг Біблії для різних аудиторій, книги, які поглиблюють перекладні відеосемінари Б. Вілкірсона, що їх використовують пастори, лектори, християнські психологи й учителі, місіонери (курси «Мистецтво спілкування», «Стиль викладання», «Сім законів учня», «Молитва Явіса», «Горнило: 6 уроків із життя Давида», «Як відносити зруйнований внутрішній світ» тощо) [18]. Видавництво Християнського науково-апологетичного центру спеціалізується на перекладних та вітчизняних виданнях учених-креаціоністів із різних галузей природничих і гуманітарних знань [26].

Для координації зусиль, спільного розв'язання проблем видавничої галузі, підтримки національних авторів у січні 2008 р. протестантські видавництва створили Асоціацію християнських видавців України. Її засновниками стали сім протестантських видавництв: «Християнська зоря», «Маджуга», «Ездра», «Богомыслие», «Християнська просвіта» і «Тюльпан». Асоціація проводить виставки, зокрема, під час «V Всеукраїнської виставки-

ярмарку християнської літератури», яка відбувалася в часи різдвяних свят у Вінниці (2012), Олена Цертій, виконавчий директор Асоціації, презентувала книги, які протягом п'яти років користувалися найбільшою популярністю у читачів і здобували призові місця на різних конкурсах [4].

У 2011 р. протестантські видавництва, а також Асоціація християнських видавців України брали активну участь у Європейському Форумі християнських книговидавців і книгорозповсюджувачів «Marketsquare Europe – 2011», який уперше відбувся в Україні, в Ірпіні. Учасники семінарів на майстер-класах та тренінгах дізналися про досвід західних колег і почули їхні відповіді щодо маркетингових стратегій у видавництві, значення іміджу компанії, управління фінансами, пошуку авторів і побудови стосунків із ними, створення бізнес-плану, ведення переговорів щодо авторських прав тощо [2].

Директор видавництва «Езра» А. Кравченко багаторазовий учасник щорічної книжкової виставки «Marketsquare Europe», підсумовуючи стан українського видавничого, зокрема протестантського, ринку, наголошує, що головним сегментом для читачів наразі є книжки для дітей і підлітків (особливо якісна документальна література), на теми християнського життя, а також християнська теологічна література [12].

Із 2007 р. відбувається Київський міжнародний фестиваль християнської книги (організатор – Т. Бойко, директор видавництва «Книгоноша» та магазину «Книжкова полиця»), що збирає учасників із СНД, Європи та Північної Америки. Зокрема, 2011 р. у рамках V фестивалю були презентовані семінари для видавців із маркетингу, електронних книг, соціальних медіа та авторського права [27]. І як наслідок на Amazon.com і в офіційному магазині електронних книг Apple з'явилися перші на пострадянському просторі християнські електронні книги українською мовою – це «Художниця» Надійки Гербіш та переклад бестселера «Приборкання тигра» Тоні Ентоні (видавництво «Езра») [7].

Широкомасштабною є діяльність греко-католицьких видавництв, хоча кількісно вони суттєво поступаються протестантам. Так, засноване у 1987 р. «Свічадо» охоплює дуже широкий спектр книжкової продукції: богослужбова, релігійна, філософська, науково-популярна, психологічна, літературно-художня й мистець-

ка. Сьогодні у «Свічадо» нараховується понад 25 рубрик видань і тут щороку виходить у світ 400–500 тис. книг. Серед популярних рубрик видавництва, зокрема, такі: Святе Письмо й біблеїстика, літургійні книги, молитовники та акафістики, нотні видання, широкий спектр книг про важливі духовні питання (про молитву, піст, участь вірянина в таїнствах тощо), класичне богослов'я, християнська психологія, сімейно-педагогічна тематика, художня література, видання для дітей, підлітків, молоді, подарункові видання, здоров'я, краса і харчування, українські християнські традиції, періодичні видання «Зернятко», «Сто талантів» та «Кана», катехитично-педагогічна література, історія Церкви, церковне право й етика, церковні документи, паломництво, мистецтво та іконографія.

Останніми роками «Свічадо» в своєму книжковому асортименті має приблизно 50–60 % українських авторів. Вони є авторами книжок для дітей, художніх творів, катехитичних матеріалів, біографічних видань, молитовників, книг про сім'ю і виховання, кулінарних посібників тощо [28, с. 30]. «Свічадо» випускає як католицьких авторів, так і православних і протестантських, адже, як говорить директор видавництва Б. Трояновський: «Не друкуйте книжок, які служать доктрині. Друкуйте книжки, які служать Любові. Які дарують людям радість. Справжню радість. Радість душі» [10].

Греко-католицьке видавництво «Апостол» розпочало свою діяльність 2006 р., воно є частиною апостоляту мирян та духовенства. Місією видавництва є видання книг, журналів та інших друкованих засобів для поширення справи євангелізації та католицької апологетичної думки серед українців у всьому світі. Видавництво прагне допомогти парафіяльним священикам оживити свої парафії через євангелізаційні та біблійні публікації, матеріали для праці з молоддю та молитовними групами при церквах. Видавництво «Апостол» є складовою місії «Апостол», колектив якої – це група мирян та духовенства із прагненням поширювати християнські цінності в суспільстві через ЗМІ. У 2008 р. було створено телестудію «Апостол», працівники видавництва займаються випуском християнських телепередач «Знаки часу», «Жива віра», «Днесь» та документальних фільмів.

У видавничому портфелі книги за рубрикацією: Біблії, християнські бестселери, молитовники, євангелізаційна література, християнська психологія, для дітей, чоловіків, жінок, духовенства, духовне життя, навчальні для парафіяльних груп та ін. [8].

У структурі УПЦ КП є видавничий відділ, що виконує чимало функцій, з-поміж інших: формування видавничої політики з метою забезпечення УПЦ КП книгами Священного Писання, богословською, богослужбовою, просвітницькою й іншою літературою; організація редагування й випуску літератури, необхідної для діяльності церкви; контроль за богословським і літературним змістом видань і якістю їх художнього та технічного оформлення. Значну увагу УПЦ КП приділяє перевиданню знакових пам'яток української історичної та богословської думки. Зокрема, видано Служебник, Часослов, Псалтир, «Життя святих», повне зібрання творів Іоана Золотоустого, щороку видається «Православний церковний календар», «Труди Київської духовної академії», а 2014 р. побачила світ книга «Незламний будівничий Української Церкви», присвячена 85-літтю від дня народження Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета [11].

Синодальний інформаційно-просвітницький відділ координує інформаційно-просвітницьку діяльність УПЦ, реалізує загальноцерковні й загальноукраїнські інформаційні й просвітницькі (зокрема книговидавничі) проекти [14]. Рубрикація видань місії «Видавничий відділ Української Православної Церкви» здійснюється за такими сегментами: Святе Письмо, богословська література, богослужбові книги, дитяча, довідкова, історична, катехізаторська, проповіді, нотні видання, навчальна література, фотоальбоми, художня література. За мовною ознакою православна література УПЦ на понад 90 % російськомовна, часто з дореволюційною орфографією, через церковні лавки поширюють чимало книг, виданих, зокрема, і в Російській Федерації. На сайті видавничого відділу УПЦ представлені книги різних православних видавництв. Серед них, зокрема, видавництво «Послушник», яке спеціалізується на поширенні православного світогляду в середовищі дітей та підлітків. Також це видавництво пропонує книги протоієрея Андрія Ткачова.

Видавнича група «QUO VADIS», що містить у собі кілька логотипів: «Храм преподобного Агапита Печерського», «Центр пра-

вославної книги» та «QUO VADIS», розпочала роботу 2002 р., випустила кілька десятків книг, серед них проповіді митрополита Володимира, єпископа Олександра (Драбинка) [3]. Керівник видавничої групи «QUO VADIS» Є. Аврамчук наголошує, що пріоритетом їхнього видавництва є сучасні автори й світоглядні послідовники паризької школи руського богослов'я («Введение в святоотеческое богословие» протопр. Іоана Меєндорфа, «Святая святым» о. Олександра Шмемана, «Трапеза Господня» о. Миколая Афанасьєва та ін.). Більшість книг у портфелі видавництва російськомовні, україномовну ж серію розпочато 2005 р., видано «Великий Піст» о. Олександра Шмемана та «Як ми віруємо» архієп. Павла Фінляндського. Окреслюючи проблеми православного книговидання в сучасній Україні, Є. Аврамчук наголошує на моральних проблемах («видаючи книжки і продаючи їх, головне, не продати заодно й християнство»), нестачі ґрунтовної богословської освіти в священників, відтак нерозуміння видання богословів, натомість «замовлення» книг про обрядовірство в стилі «як себе поводити в храмі, на сповіді тощо», і головна проблема – брак справжніх освічених місіонерів, місіонерів, якими і мають бути православні видавці [5].

Видавництво Успенської Почаївської лаври, випускає чимало пропагандистських матеріалів, які віддзеркалюють концепцію «русского мира», у брошурному форматі, наприклад: «На каком языке надо молиться?», «“Берегитесь, чтобы кто не прельстил Вас...” Диспут с Андреем Кураевым», «Православная Церковь и униаты Галиции на Западной Украине в период с 1945–2000 гг.», «Розкол – патріотизм чи злочин?» (одна з небагатьох україномовних книг) [20].

Християнська література потрапляє до потенційного читача різними шляхами – через книжкові магазини при видавництвах, онлайн-магазини християнської книги (наприклад, «Свічадо», «Книжная полка», «Апостол», «QUO VADIS» та ін.), книжкові лавки й магазини при монастирях («Почаївська книга», також у мережі інтернет), храмах і молитовних будинках, книжкові виставки й форуми тощо.

Зокрема, чимало років поспіль християнські видавництва («Свічадо», «Книгоноша», «Місіонер», «Дух і літера», Видавництво Українського католицького університету, Українське Біблійне

Товариство та ін.) беруть участь у щорічних всеукраїнських книжкових форумах. Зокрема, 30 травня 2018 р., напередодні річниці відходу у вічність Блаженнішого Любомира (Гузара), на Книжковому Арсеналі в Києві презентували листування Блаженнішого Любомира з мамою «Найдорожча Мамусю» (видавництво Українського католицького університету) [23]. Серед переможців «Найкраща книга Форуму-2016» (Форум видавців у Львові) кілька релігійних видань видавництва Українського католицького університету: «Переслідувані за правду. Українські греко-католики в умовах тоталітарних режимів ХХ ст.» та Джозеф Гілл «Флорентійський собор», а також спеціальну премію «Громадські діячі» отримав віце-ректор УКУ Мирослав Маринович за книгу «Всесвіт за колючим дротом. Спогади і роздуми дисидента» [22].

Християнська книга, перш ніж потрапити до потенційного читача, проходить різні рівні внутрішньоцерковної цензури. Так, критерієм благонадійності змісту книги для вірян-протестантів слугуватиме особа автора, який має бути знаним і шанованим пастором, теологом, місіонером, письменником. Водночас книгу рецензують інші знакові постаті для протестантів, відтак на обкладинці часто можна побачити ключові повідомлення із цих рекомендаційних рецензій, що допомагає зорієнтуватись читачеві-протестанту в теологічній «правильності» цієї книги.

Греко-католики 1) послугуються подібною до протестантів практикою, 2) змістовно та редакційно адаптують книгу для власного читача та 3) видають книгу за благословення архієрея. Так, згідно з «Кодексом канонів Східних Церков», «церковний дозвіл, виражений словами “дозволяється друкувати”, означає, що твір вільний від похибок щодо католицької віри або моралі. ... Якщо твір схвалений або допущений Єпископом або вищою владою, це значить, що він виражає автентичну науку Церкви і тому рекомендується» [16].

Водночас Патріарх Любомир 2010 р. у своєму зверненні наголошував: «Справжня християнська католицька наука представлена тільки у тих виданнях, які мають дозвіл компетентної церковної влади. Такий дозвіл включає ім'я та уряд українського греко-католицького єпископа, дату та протокольний номер документа, під яким цей дозвіл надано. Разом з тим наголошуємо, що са-

мого вислову “За дозволом церковної влади” недостатньо і він не гарантує релігійної чистоти змісту» [13].

Редакційний комітет Видавничого відділу УПЦ МП виконує перевірку богослужбових, богословських та духовно-повчальних видань, які готуються до друку щодо їхньої відповідності Священному Писанню, Переданню і вченню Церкви, а на книзі, яка має право, на думку церкви, поширюватися і рекомендуватися вірянам і невоцерковленим, мусить стояти припис «із благословення ... (ім'я ієрарха)». Зокрема, в документі «Порядок проведення богословської та літературної експертизи Видавничим відділом Української Православної Церкви» сказано: «Ініціатор видавничого проекту або керівник видавництва подає Голові Видавничого відділу Української Православної Церкви прохання про проведення богословської і літературної експертизи підготовленої до друку книги. Це прохання має бути обов'язково завірне правлячим архієреєм і скріплене єпархіальною печаткою. Правлячі та вікарні архієреї, а також намісники і настоятелі храмів Київської єпархії прохання про проведення богословської і літературної експертизи своїх видань подають Блаженнішому Митрополиту Київському і всієї України» [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Християнські видавництва в сучасній Україні впевнено зайняли свою книжкову нішу. Останніми роками помітним є зростання поліграфічного рівня, оновлюються шляхи потрапляння книг до цільової аудиторії, збільшується кількість книг, написаних українськими авторами, утім значною є частка перекладних видань.

У першому десятилітті незалежності нашої держави, здебільшого завдяки фінансовій підтримці із Заходу, на релігійному книжковому ринку кількісно домінували протестантські видавництва. Сьогодні за обсягами видрукованої літератури, співпрацею з вітчизняними християнськими авторами, поліграфічною якістю, вдалими формами співпраці з цільовою аудиторією їх випереджають, зокрема, греко-католицькі видавництва, які глибше розуміють ментальні особливості українського читача та моральні й духовні виклики, які постають перед вірянами та невоцерковленими.

Православні видавництва демонструють свою традиційну східну духовну ідентичність, друкуючи головні твори отців Церкви, знаних православних богословів, богослужбову літературу. Водночас у засиллі російськомовної літератури, виданої під егідою УПЦ МП, простежується вплив ідеологем «русского мира».

Література

1. Penner C. Christian Publishing in Central and Eastern Europe / C. Penner // *The Asbury Journal*. – 2012. – P. 114–126.
2. «Marketsquare Europe – 2011» відкрив Україну для Європейських християнських видавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/44955>.
3. «QUO VADIS»: Наши издания [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.quo-vadis.com.ua/category/izdaniya-quo-vadis>.
4. 21–22 грудня – ювілейна Різдвяна книжкова виставка-ярмарок у Вінниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/all_news/announcements_events/50165.
5. Бабинський А. «Видаючи християнські книжки і продаючи їх, головне, не продати заодно й Християнство» [Електронний ресурс] / А. Бабинський. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought_interview/28748.
6. Балаклицький М. Сучасний стан протестантського книговидання в Україні [Електронний ресурс] / М. Балаклицький. – Режим доступу : http://www.philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1027/content/balaklitsky.pdf.
7. В Україні видали першу християнську електронну книгу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/40884.
8. Видавництво «Апостол» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apostol.if.ua>.
9. Видавництво «Колоквіум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kassiopeya.com/manufacture/collokvium/?SID=srpmedbunfoid72g5r7v2pvd>.
10. Видавництво «Свічадо» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svichado.com>.
11. Видавничий відділ Київської Патріархії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vydavnytstvo.org.ua/sviashchenna-pysannia.html>.
12. Гербіш Н. Україна перейшла до другої стадії розвитку християнського книговидання, – вважають європейські експерти [Електро-

ний ресурс] / Н. Гербіш. – Режим доступу : <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/kaleidoscope/66493>.

13. Глава УГКЦ застерігає від неякісної релігійної літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/all-news/culture/religion_and_culture/33907.

14. Звіт протоієрея Георгія Коваленка про діяльність Синодального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://info.church.ua/2013/11/22/zvit-pro-toijereya-georgiyakovalenka-pro-diyalnist-sinodalnogo-informacijno-prosvitnic-kogo-viddilu-upcu-2013-roci>.

15. Книга. Читання. Бібліотека : програма та методика дослідження. – К. : Національна парламентська бібліотека України, 2015. – 45 с.

16. Кодекс канонів Східних Церков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ktds.org.ua/-/media/files/1/4/1450022567-kodeks-kanoniv-sxidnyx-cerkov.doc.

17. Майже 12 % українців взагалі не читають, – дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukr.lb.ua/culture/2014/06/27/271234_pochti_12_ukraintsev_voobshche_chitaet.html.

18. Подорож по Біблії : матеріали [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://wtb.kiev.ua>.

19. Порядок проведення богословської та літературної експертизи Видавничим відділом Української Православної Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodoxbook.org.ua/index.php/uk/Dokumenti-i-polozhennya/expertrules.html>.

20. «Почаевская книга» : інтернет-лавка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lavka.pochaev.org.ua>.

21. Про книги та читання // Церква і соціальна комунікація : найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, Інтернет та інші медіа / упоряд. і наук. ред. М. Перун. – Львів : Вид-во Українського Католицького Університету, 2004. – 440 с.

22. Релігійну літературу відзначили на Форумі видавців у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/all-news/culture/religion_and_culture/64513.

23. У Києві на «Книжковому арсеналі» презентували книгу – листування Любомира Гузара з мамою [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://religions.unian.ua/catholicism/10136372-u-kyievi-na-knizhkovomu-arsenali-prezentovali-knigu-listuvannya-lyubomira-guzara-z-mamoyu.html>.

24. Фронощук М. Світоглядні орієнтири релігійної літератури як агента соціалізації в сучасному суспільстві / М. Фронощук // Український інформаційний простір : науковий журнал Інституту журналістики і міжнародних відносин Київського національного університету куль-

тури і мистецтв / гол. редактор М.С. Тимошик. – Число 1. – У 2-х ч. – Ч. 1. – К. : КНУКІМ, 2013. – С. 169–174.

25. Фроношук М. Серед релігійної літератури в Україні переважає російськомовна, хоча більшість читачів шукають українською, – результати дослідження [Електронний ресурс] / М. Фроношук. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/journalistic_investigations/49424.

26. Християнський научно-апологетический центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://scienceandapologetics.com>.

27. Християнських книговидавців навчають користуватися сучасними бізнес-технологіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/40945.

28. «Часами йду до Бога на каву», – Богдан Троянівський // Кана. – 2013. – № 2. – С. 28–33.

References

1. Penner, C. (2012). Christian Publishing in Central and Eastern Europe. *The Asbury Journal* (pp. 114–126) [in English].

2. «Marketsquare Europe – 2011» vidkryv Ukrainu dlia Yevropeiskykh khrystyianskykh vydavtsiv [«Marketsquare Europe-2011» opened Ukraine for European Christian publishers]. (n.d.). Retrieved from <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/reportage/44955> [in Ukrainian].

3. «QUO VADIS»: Nashi izdaniia [«QUO VADIS»: Our editions]. (n.d.). Retrieved from <http://www.quo-vadis.com.ua/category/izdaniia-quo-vadis> [in Russian].

4. 21–22 hrudnia – yuvileina Rizdviana knyzhkova vystavka-yarmarok u Vimytsi [21–22 December – Christmas Jubilee Book Fair in Vinnitsa]. (n.d.). Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/announcements_events/50165 [in Ukrainian].

5. Babynskyi, A. (n.d.). «Vydaiuchy khrystyianski knyzhky i prodaiuchy yikh, holovne, ne prodaty zaodno y Khrystyianstvo» [«Publishing Christian books and selling them, the main thing is not to sell at the same time and Christianity»]. Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/28748 [in Ukrainian].

6. Balaklytskyi, M. (n.d.). *Suchasnyi stan protestantskoho knyho-vydannya v Ukraini* [The current state of the Protestant book of publication in Ukraine]. Retrieved from http://www.philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_1027/content/balaklitsky.pdf [in Ukrainian].

7. V Ukraini vydaly pershu khrystyiansku elektronnu knyhu [The first Christian e-book was published in Ukraine]. (n.d.). Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/40884 [in Ukrainian].

8. *Vydavnytstvo «Apostol» [Publishing house «Apostol»]. (n.d.). Retrieved from <http://apostol.if.ua> [in Ukrainian].*

9. *Vydavnytstvo «Kolokvium» [Publishing house «Colloquium»]. (n.d.). Retrieved from <http://kassiopeya.com/manufacture/collokvium/?SID=srpmedbmfold72g5r7v2pvd> [in Ukrainian].*

10. *Vydavnytstvo «Svichado» [Publishing house «Svichado»]. (n.d.). Retrieved from <http://svichado.com> [in Ukrainian].*

11. *Vydavnychi viddil Kyivskoi Patriarkhii [Publishing Department of the Kyiv Patriarchate]. (n.d.). Retrieved from <http://vydavnytstvo.org.ua/sviashchenne-pysannia.html> [in Ukrainian].*

12. Herbish, N. (n.d.). *Ukraina pereishla do druhoi stadii rozvytku khrystyianskoho knihovydannia, – vvazhaiut yevropeiski eksperty [Ukraine moved to the second stage of the development of Christian publishing, – European experts say]. Retrieved from <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/kaleidoscope/66493> [in Ukrainian].*

13. *Hlava UHKCt zasterihaie vid neiakisnoi relihiinoi literatury [The head of the UGCC warns against poor-quality religious literature]. (n.d.). Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/33907 [in Ukrainian].*

14. *Zvit protoiiereia Heorhii Kovalenka pro diialnist Synodalnoho informatsiino-prosvitnytskoho viddilu UPTs u 2013 rotsi [Archpriest Georgiy Kovalenko's report on the activities of the Synodal Information and Educational Department of the UOC in 2013]. (n.d.). Retrieved from <http://info.church.ua/2013/11/22/zvit-protoijereya-georgiyakovalenka-pro-diyalnist-sinodalnogo-informacijno-prosvitnickogo-viddilu-upcu-2013-roci> [in Ukrainian].*

15. *Knyha. Chytannia. Biblioteka: prohrama ta metodyka doslidzhennia [Book. Reading. Library: program and research methodology]. (2015). Kyiv: Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy [in Ukrainian].*

16. *Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov [Code of Canons of the Eastern Churches]. (n.d.). Retrieved from ktds.org.ua/-/media/files/1/4/1450022567-kodeks-kanoniv-sxidnyx-cerkov.doc [in Ukrainian].*

17. *Maizhe 12 % ukraintsev vazhali ne chytaiut, – doslidzhennia [Almost 12 % of Ukrainians do not read at all, – research]. (n.d.). Retrieved from https://ukr.lb.ua/culture/2014/06/27/271234_pochti_12_ukraintsev_vo_obshche_chitaet.html [in Ukrainian].*

18. *Podorozh po Biblii: materialy [Journey through the Bible: Materials]. (n.d.). Retrieved from <http://wtb.kiev.ua/> [in Ukrainian].*

19. *Poriadok provedennia bohoslovskoi ta literaturnoi ekspertyzy Vydavnychym viddilom Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy [The order of con-*

ducting theological and literary experiments by the Publishing Department of the Ukrainian Orthodox Church]. (n.d.). Retrieved from <http://orthodoxbook.org.ua/index.php/uk/Dokumenti-i-polozhennya/expertules.html> [in Ukrainian].

20. «Pochaevskaia kniga»: internet-lavka [«Pochaev book»: Internet shop]. (n.d.). Retrieved from <http://lavka.pochaev.org.ua> [in Russian].

21. Pro knyhy ta chytannia [About books and reading]. (2004). In M. Perun, (Ed.). *Tserkva i sotsialna komunikatsiia: naiholovnishii dokumenty Katolytskoi Tserkvy pro presu, radio, teleshchennia, Internet ta inshi media – Church and Social Communication: The most important documents of the Catholic Church about the press, radio, television, the Internet and other media*. Lviv: Vyd-vo Ukrainського Katolytskoho Universytetu [in Ukrainian].

22. *Relihiinu literaturu vidznachyly na Forumi vydavtsiv u Lvovi* [Religious literature was noted at the Forum of Publishers in Lviv]. (n.d.). Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/64513 [in Ukrainian].

23. *U Kyievi na «Knyzhkovomu arsenali» prezentuvaly knyhu – lystuvannia Liubomyra Huzara z mamoiu* [In Kiev, in the «Book arsenal», a book was presented – correspondence of Lubomyr Husar with his mother]. (n.d.). Retrieved from <https://religions.unian.ua/catholicism/10136372-u-kyievi-na-knyzhkovomu-arsenali-prezentuvali-knygu-listuvannya-lyubomira-guzara-z-mamoyu.html> [in Ukrainian].

24. Fronoshchuk, M. (2013). Svitohliadni oriientyry relihiinoi literatury yak ahenta sotsializatsii v suchasnomu suspilstvi [World-wide reference points of religious literature as an agent of socialization in modern society]. In M.S. Tymoshyk (Ed.), *Ukrainskyi informatsiinyi prostir: naukovyi zhurnal Instytutu zhurnalistyky i mizhnarodnykh vidnosyn Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv – Ukrainian Information Space: Scientific Journal of the Institute of Journalism and International Relations of the Kyiv National University of Culture and Arts*, 1, pt. 1, 169–174. Kyiv: KNUKIM [in Ukrainian].

25. Fronoshchuk, M. (n.d.). *Sered relihiinoi literatury v Ukraini perevazhaie rosiiskomovna, khocha bilshist chytachiv shukaiut ukrainskoiu, – rezultaty doslidzhennia* [Among the religious literature in Ukraine, Russian-language translated, although most readers are looking for Ukrainian, the results of the study]. Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/journalistic_investigations/49424 [in Ukrainian].

26. *Khristianskii nauchno-apologeticheskii tsentr* [Christian Scientific-Apologetic Center]. (n.d.). Retrieved from <http://scienceandapologetics.com> [in Russian].

27. *Khrystyianskykh knyhovydavstv navchat korystuvatysia suchasnymy biznes-tekhnolohiamy [Christian publishers will learn how to use modern business technologies]*. (n.d.). Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religion_and_culture/40945 [in Ukrainian].

28. «Chasamy ydu do Boha na kavu», – Bohdan Troianivskyi [«By the time I go to God for coffee», – Bogdan Troyanovsky]. (2013). *Kana*, 2, 28–33 [in Ukrainian].

FYLYPCHUK Svitlana – *Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of the Religious and Theology Studies, National University «Ostroh Academy», Seminarska str., 2, Ostroh, 35800, Ukraine (svitlana.fylypchuk@oa.edu.ua)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5345-328X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4727.39.139571>

MANIFESTATIONS OF CONFESSIONAL IDENTITY IN THE BOOK PUBLISHING INDUSTRY

Abstract. The *purpose* of the article is to explore the vectors of missionary work of the Orthodox Christians, Catholics and Protestants, to distinguish the confessional identity in the book publishing industry that is based on the analysis of Christian publishers and their repertoire in modern Ukraine.

Reduced content. The book publishing industry is analyzed as a component of the social communications of the Christian denominations. It is emphasized that the Christian publishers took their niche in the domestic literary segment. It is accentuated that the Christian denominations regard book printing as a mission of the Church.

Conclusions and prospects of further research. In the first decade of Ukraine's independence the Protestant publishing houses dominated quantitatively in the religious book market. However, today the Greek-Catholic publishers are preceding them and deeply understand the mental peculiarities of the Ukrainian reader as well as moral and spiritual challenges that believers and new believers encounter. They also have a large volume of printed literature, cooperation with the domestic Christian authors, poligraphic quality, and successful forms of cooperation with the target audience. The Orthodox publishers demonstrate their traditional eastern spiritual identity, publishing mostly

works of the Fathers of the Church, famous Orthodox theologians, liturgical literature. At the same time, the influence of «the Russia's space» ideology is traced in the study of Russian-language literature, published under the auspices of the UOC-MP.

Keywords: Christian publishers, the Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate (UOC-MP), the Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate (UOC-KP), the Ukrainian Greek-Catholic Church (UGCC), Protestant denominations.

Одержано 4.06.2018